

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 3	Стр. 1379-1395	Ниш	јул - септембар	2012.
----	----------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

UDK 371.214.5 37.014.523:[371.3:821

Прегледни рад

Примљено: 27.01.2012.

Ревидирана верзија: 19.09.2012.

Слађана Зуковић

Оливера Гајић

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за педагогију

Нови Сад

ВЕРСКА НАСТАВА И НАСТАВА КЊИЖЕВНОСТИ У СИСТЕМУ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ ПОВЕЗАНОСТИ*

Апстракт

Како се предмет Верска настава, поред образовања, бави и васпитањем детета, тј. оплемењивањем његове личности, формирањем личних и друштвених општељудских вредности, он се посматра као специфичан и комплексан предмет, потенцијално безграничан по обухвату наставних садржаја јер, поред трансновања дидактички обликованих теолошких знања, омогућава и стицање спознаја о универзуму. У том контексту, ауторке у раду разматрају могућности повезивања садржаја Верске наставе са наставом Књижевности у циљу одуховљавања личности деце и младих, будући да књижевност своје извориште често налази у верским књигама, Библији као “Књизи над књигама”, односно у библијском подтексту. Стога се у раду истиче значај система међупредметне повезаности између Верске наставе и наставе Књижевности, те наводи неколико примера корелације и интеграције садржаја ових наставних предмета у основној и средњој школи.

Кључне речи: верска настава, књижевност, систем међупредметне повезаности, Библија

sladjanaz71@gmail.com

* Рад је настао у оквиру пројекта „Квалитет образовног система Србије у европској перспективи“ (179010) који у периоду од 2011-2014. године финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

THE INTER-SUBJECT CORRELATION BETWEEN RELIGIOUS EDUCATION AND LITERATURE

Abstract

Given the fact that the primary objective of Religious Education classes is the education and upbringing of a child, creating personal and universal social human values, spiritually enhancing the child's personality, Religious Education is observed as a specific and complex subject, potentially unlimited in the scope of teaching contents. Namely, in addition to transposing the didactically shaped theological knowledge, Religion classes also enable acquiring the knowledge and understanding of the universe. In that context, the authors of this paper discuss the possibility of correlating the contents of Religion classes with the Literature classes in schools in order to spiritualize the personalities of children and the youth, particularly given the fact that literature is deeply rooted in religious books, such as the Bible as "the Book above all books", and finds its source in the biblical context and subtext. Therefore, the authors point out to the inter-subject correlation between the Religion classes and the Literature classes, providing several examples on the correlation and integration of contents within these two subjects in both elementary and secondary school.

Key words: Religion Classes, Literature Classes, Inter-Subject Correlation, The Bible

УВОД

Верска настава је у васпитно-образовни систем Републике Србије уведена школске 2001/2002. године као факултативни предмет са конфесионалним обележјем, утемељеним на теолошко-црквеним, антрополошко-педагошким и историјско-културним основама. Следеће школске године добија статус изборног предмета, да би школске 2003/2004. године, коју карактерише званични почетак реформисане школе у Србији, Верска настава (уз предмет Грађанско васпитање) добила статус обавезног алтернативног изборног предмета. Програм Верске наставе за основну школу конципиран је кроз два васпитно-образовна раздобља (од првог до четвртог и од петог до осмог разреда) у оквиру којих се тежи остварењу што боље садржајне и васпитно-образовне усклађености. Тако конципиран програм даље отвара простор за Верску наставу у средњој школи. У оквиру наставног програма уопштено су дефинисани циљеви и задаци Верске наставе за све конфесије које су добиле могућност да реализују наставу овог предмета у школама. Као основни циљ поставља се упознавање ученика са вером и духовним искуством сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице, као и потреба отвореног и толерантног дијалога и уважавања других религијских искустава, научних сазна-

ња, филозофских погледа и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства. Такође се истиче циљ изградње социјалних односа између ученика и формирање еколошке свести (Службени гласник РС, 2001, бр. 7).

Основни задаци Верске наставе су да ученицима пружи целовити религијски поглед на свет и живот, да систематски упознају своју веру у њеној доктриналној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, а све то у духу толерантног односа према другим религијам, а прихватајући сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и верско опредељење. Остваривање поменутих задатака треба да се спроводи како на информативно-сазнајном, тако и на доживљајном и делатном плану, што отвара могућност да се на систематски начин усмерава развој верског става. У том смислу, у литератури (Кубурић и Зуковић, 2010; Зуковић, 2006) се истиче да, поред пружања теоретског знања о вери, садржаји Верске наставе треба да помогну младим људима да критички просуђују о властитом животу и свим проблемима и питањима друштва и света у коме живе.

Повезивање образовне и васпитне, рационалне и емоционалне димензије Верске наставе има циљ да отвори врата ученицима да безбедно, уз јасне путоказе, буду упознати са питањима на која њихова религија или њихова вера има "традиционално утабан пут" истине (Кубурић и Дачић, 2004). Поред библијских текстова у садржају Верске наставе присутни су и изванбиблијски књижевно-уметнички и други текстови. Зато је за целовит верски развој ученика битно познавати и стално развијати њихов интерес за различите врсте књижевно-уметничких дела јер то у великој мери може помоћи да ученици дубље и целовитије схвате и препознају библијску поуку у свим њеним битним аспектима (Гајић и Зуковић, 2007). Овакав приступ подразумева и активан културни рад, улажење у област стваралаштва и духовног развоја, што отвара простор и за боље разумевање науке, уметности и морала. Стога Верска настава у школи треба да успоставља везе са осталим људским сазнањима кроз сарадњу са другим школским предметима, чиме омогућује да се, у духу религијских поука и традиције, темељне вредности и сазнања која се преносе путем других предмета, продубљују, осветљавају и надопуњују.

СИСТЕМ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ ПОВЕЗАНОСТИ - ПУТ КА ИНТЕГРАТИВНОЈ И ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОЈ НАСТАВИ

У савременом образовању све се више тежи интердисциплинарном знању које се заснива на корелацијским и интеграцијским процесима. Циљ је да се знања хоризонтално и вертикално повежу кроз различите предмете што би требало да допринесе целовитој визији и холистичком посматрању проблема и појава у окружењу. Су-

штину интердисциплинарног приступа лежи у чињеници да ученици интегришу и функционално повезују садржаје које самостално усвајају из различитих извора. Сагледавањем било које појаве са различитих аспеката уочавају се њене вредносне импликације, а на тај начин се стичу, не само целовита знања, већ и целовито вредносно одређење, што уједно значи њихово истинско, свеобухватно и дубоко разумевање.

У релевантној литератури често се говори о интегративној и интердисциплинарној настави као о врло блиским и повезаним појмовима који подразумевају процес развијања способности сагледавања и разумевања стварности у целини, а не учење изолованих делова градива из области појединих наука. Интегративна и интердисциплинарна настава се дефинишу као: (1) опсежна истраживања знања у различитим предметима који се односе на аспекте средине у којој деца живе; (2) пречице кроз предмете које повезују различите аспекте наставе у логичне целине, на холистички начин који одражава реални интерактивни свет; (3) јединствен поглед на заједничко у знању које је мотиватор за изналажење нових односа, стварање нових модела, система и структура; (4) примењена методологија и језик више дисциплина с циљем преиспитивања централне теме, проблема или искуства; (5) комбиновање неколико школских предмета у један активан пројекат по угледу на начин на који деца савладавају предмете у реалном свету, сједињене у заједничку активност; (6) нови начин мишљења; (7) образовање изнутра за трансфер знања употребом менталних модела (Lake, 1994; Finch, Frantz, Mooney & Norbert, 1997). У дидактичкој номенклатури, идеја о интеграцији наставе у свом развоју јавља се под различитим називима (нпр. концентracија, корелација, скупност, глобалност, комплексност), што је добило и практичну реализацију у концентracији наставе, скупној методи, комплексној настави, итд. (Педагошка енциклопедија, 1989). У свом развоју, идеја интеграције ограничавала се само или претежно на наставни садржај, што је било преуско. Данас се интеграција наставе третира много обухватније и у равнотежи с диференцијацијом наставе.

Методички систем који почива на битним одредницама интеграцијских процеса јесте *корелацијско-интеграцијски методички систем*. Овај систем успоставља појам корелата/еквивалента који омогућују успостављање веза и односа између различитих уметности, тј. уметничких дела из различитих подручја (Rosandić, 1988). Такође, овај систем подразумева корелацију и интеграцију сродних наставних садржаја у изучавању градива.

„Сродност међу тим садржајима може бити различитих нивоа: то могу бити наставна подручја истог предмета (књижевност, језик и култура изражавања); наставна подручја овога предмета и ликовна, музичка, сценска и филмска уметност; наставна подручја овога предмета и сродни друштвени предмети” (Илић, 1998, стр. 99).

Корелација упућује на узајамну повезаност, саоднос сродних или различитих садржаја, тј. њихових елемената. Она се темељи у методичкој теорији и пракси на паралелизму и функционалном повезивању појединих научних и уметничких садржаја двеју или више дисциплина (на рецепцијском и тематско-проблемском нивоу, односно на тематском и структурном нивоу) те обликовању јединственог, целовитог погледа на свет. Интеграција сједињује и чврсто повезује садржаје, односно делове садржаја у логичку, органску целину – јединствену структуру (Diklić, 1978).

Примена корелацијско-интеграцијског система наставе тражи велику инвентивност у обради међусобно сродних садржаја из различитих уметности (и наука), која се мора тимски планирати, као и вишеструку стручност наставника (Илић, 1998). Интердисциплинарна настава захтева од наставника да истражује, сакупља и повезује информације из различитих извора. Начин реализације овакве врсте наставе зависи од стручности и креативности наставника. Наставник треба да оспособи ученике да препознају повезаност између чињеница које уче на часовима различитих предмета и на тај начин да усвајају знања која ће моћи да примењују у реалном контексту.

Поједини аутори (Ascbacher, 1991; Polić, 2005) стављају нагласак на сарадњу наставника и кључ успеха интердисциплинарне наставе виде у томе. Интердисциплинарна настава захтева висок степен сарадње између компетентних и ка стваралаштву оријентисаних наставника. Први корак је да се наставници повежу, састану и организују према властитим компетенцијама и стваралачким потребама. Сваки наставник треба да добије програме других наставника и да у њима пронађе исте или сличне садржаје које обрађује и у склопу свог програма. Неопходно је да наставници добро испланирају и организују своје време. Заједничко планирање времена је потребно како би се омогућило наставницима да одаберу теме, истраже изворе, дискутују о облицима и средствима учења, као и да координирају наставне планове. Не може се тачно рећи који је број наставника оптималан за реализацију наведеног методичког система, али аутори (Drake, 1991; Polić, 2005) се слажу да би било оптимално да што више наставника различитих предмета буде укључено. Поменути ниво инвентивности и кооперативности посебно је значајан за ефикасну реализацију Верске наставе као предмета чији садржаји пружају добру основу за сагледавање могућности примене корелацијско-интеграцијског методичког система у наставном процесу.

ЗНАЧАЈ ПРИМЕНЕ НАЧЕЛА КОРЕЛАЦИЈЕ У РЕАЛИЗАЦИЈИ ВЕРСКЕ НАСТАВЕ

Водећи рачуна о месту верског васпитања и образовања у школи, поштујући специфичности Верске наставе, као и критеријуме „хијерархије“ религијских садржаја изложених у наставним целинама, програм Верске наставе конципиран је на принципима „отвореног курикулума“ који пружа простор слободном и стваралачком раду и ученика и вероучитеља. План и програм Верске наставе реализује се тако што су садржаји наставе распоређени по линеарно-концентричном принципу:

„То значи да се у сваком разреду одабирају одређени раније уведени садржаји, а затим се у оквиру сваке од тема, које ће се током дане године школовања низати у сукцесивном следу, врши акти-визација претходно стечених знања и формираних умења” (Мидић, 2003, стр. 7).

Ефикасна реализација овако конципираног програма Верске наставе подразумева квалитетну припрему за наставни час (Кончаревић, 2005) и захтева примену дидактичко-методичког плурализма како би се код ученика активирале све њихове психичке и духовне предиспозиције (Биговић, 2000). У том смислу, у литератури (Сандо, 2005) се истиче значај надахнутости вероучитеља за нове идеје и креативност у настави, као и способност да целокупан рад прилагоди знањима, способностима и интересовањима ученика. Такав рад претпоставља претходно педагошко образовање вероучитеља, али и континуирано стручно усавршавање и праћење педагошке и методичке литературе.

Поред свега наведеног, а у циљу остваривања концепта Верске наставе који ће бити школско-педагошки и друштвено прилагодљив, као и дидактичко-методички функционалан, посебно треба истаћи значај и *неопходност примене начела корелације* у наставном процесу. Ово начело подразумева пре свега унутрашњу корелацију, тј. склад садржаја Верске наставе који су уобличени доктриналним, моралним, библијским, литургијским и искуственим чињеницама. Наиме, складна повезаност поменутих садржаја Верске наставе омогућава њихов адекватан васпитно-образовни утицај у конкретном верском искуству и васпитању ученика. То значи да начело корелације тежи остварењу плодних веза између општељудског искуства и конкретног живљења и сведочења вере.

С друге стране, реализација наставе Верске наставе захтева што плоднију и међупредметну корелацију с циљевима и садржајима других наставних предмета поштујући и начело целовитог развоја ученика, а у складу са интеркултуралним приступом религијском васпитању и образовању. С обзиром на то да је религијска култура један од темељних стубова културе и образовања уопште, познавање

религије и њених вредности изузетно олакшава разумевање историје, филозофије, књижевности, сликарства, вајарства, архитектуре, музике, опере, балета, позоришта, филма, екологије, итд. (Гајић и Зуковић, 2007). Отуда је вероучитељ суочен са неопходношћу сталног иновирања властитих спознаја како из области теологије, тако и из оних наставних предмета са којима ће настојати да оствари корелацију. При томе, вероучитељ мора имати у виду чињеницу да ученици могу имати тешкоћа у разумевању садржаја веронауке због недовољних или неодговарајућих предзнања, различитих афинитета и могућности. Да би деци приближили лепоту вере, неопходно је познавање ступња њиховог психофизичког и духовног развоја. Зато, нарочито у првој години учења Верске наставе, наставник треба да води рачуна о томе да „унапред адаптира свој исказ у складу са ученичким могућностима рецепције, како би им максимално приближио појмовно-терминолошку базу свог предмета” (Кончаревић 2005, стр. 53).

Када је реч о значају корелације наставних садржаја различитих наставних предмета са наставним садржајем Верске наставе, у литератури (Гајић и Зуковић, 2007; Ивановић, 1998) је присутан став да смисао поменутих корелације не треба сводити само на чињеницу да постоје сродни наставни предмети и сродни наставни садржаји, већ да је потребно тежити временској усклађености обраде оних наставних садржаја који се по сличности подударају. Овакву врсту корелације изузетно је важно остварити са наставом Књижевности, где се изучавају књижевна дела са религијском тематиком, посебно када је реч о Библији као књижевном делу. Поред наставе Књижевности, садржаје Верске наставе могуће је повезати и са другим наставним предметима: Музичком културом, Ликовном културом, Историјом, итд. Ми ћемо се, међутим, у наставку рада фокусирати управо на релације између Верске наставе и наставе Књижевности, дотичући при том, наравно, и остале наставне предмете.

МОГУЋНОСТИ КОРЕЛАЦИЈЕ И ИНТЕГРАЦИЈЕ САДРЖАЈА ВЕРСКЕ НАСТАВЕ И НАСТАВЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Принцип интердисциплинарности, корелације и интеграције тражи у дидактици своје еквиваленте. Предметна одвојеност заступљена у традиционалном систему се напушта, и нови васпитно-образовни модел успоставља се управо на систему међупредметне повезаности. Ово начело захтева један сасвим нови облик организације: повезане програмске целине и наставне предмете, њихове садржаје, методологије, циљеве и задатке у јединствену структуру.

Неки аутори (Rosandić, 1988) посебно истичу *тематски тип* међупредметних веза који омогућује проучавање исте теме са различитих гледишта, успостављање континуитета, чвршћу систематизацију знања, повезивање раније усвојених спознаја с новим спознаја-

ма. Такође се истиче да се у овом типу веза појављују теме које су заједничке већем броју сродних предмета. Те теме се могу појављивати у исто време, тј. у истом разреду, а могу се појављивати и у различито време, тј. у различитим разредима. Свака тема обухвата одређени садржај и одређени опсег информација, па је структурисање теме условљено природом наставног предмета, његових циљева и когнитивним могућностима ученика. У сваком предмету постоје садржајни елементи (појмови, чињенице...) који служе као основа за међупредметно повезивање. Са друге стране постоје и карактеристике које истичу особеност предмета и његове методичке утемељености.

Да би се успешно остварила оваква међупредметна настава, потребно је успешно утврдити заједничке садржајно-информацијске и методичке елементе. Тако је, на пример, могуће поћи од чињенице да развијање способности стваралачког изражавања у оквиру наставе Књижевности, представља веома важан аспект и квалитет Верске наставе јер је стваралачко изражавање повезано са целином верског сазревања ученика. Такође, чињеница да је главни извор садржаја Верске наставе Библија или Свето писмо усмерава пажњу на могућност неговања различитих врста усменог и писаног симболичког изражавања у раду и комуникацији са библијским текстовима, те развијању личног сензибилитета ученика за понуђене садржаје, као и развијање моралних и социјалних ставова (Илић, 2006; Schuitema, Dam & Veugelers, 2008).

Полазећи од наведених поставки у даљем тексту ће, на основу издвојених примера корелације, бити маркирани елементи интегрисаности и интердисциплинарности који би могли бити у функцији осветљавања, продубљивања и надопунавања темељних вредности и сазнања која се усвајају путем Верске наставе и наставе Књижевности.

Корелацију између поменутих наставних предмета могуће је остварити кроз анализу књижевних дела која припадају и уметничкој и народној књижевности. Посебно велике могућности у том погледу пружају жанрови *народне књижевности* - бајке, басне и епско песништво. Тако, на пример, у *бајкама* увек побеђује добро над злом, правда над неправдом, истина над лажи, кажњава се неверство и злочин, а награђује искреност и поштење као врлине којима поучава Верска настава.

С друге стране, *басна* као наставно штиво, књижевноуметничког карактера, нуди бројне и разноврсне могућности за интегративну наставну обраду и међупредметну повезаност у млађим разредима основне школе. Она то чини својом краткоћом и крајњом сажетошћу свога текста, усмереног на исказивање неке поучне, дидактичке мисли, у алегоријском облику. Свака басна је мала драма. И у њеној композицији лако се уочавају елементи драмске радње као књижевноуметничке форме: експозиција, заплет, кулминација, обрт, расплет. Басне увек говоре, како о позитивним квалитетима, тако и не-

гативним људским особинама. Својом сажетошћу и лакоћом схватања њиховога смисла, у њима су људске особине транспарентније да те него у било коме другом жанру.

Она је, по својим васпитно-образовним импликацијама, захваљујући управо њеним жанровским и структурним карактеристикама, веома погодна за прва сучељавања ученика са књижевноуметничким текстом и његовом интерпретацијом. Иако је поука (наравоученије) у басни њен централни део – њен смисао, поред етичког проблема до изражаја увек долазе и естетски и уметнички елементи. Они се међусобно преплићу, упућују једни на друге, чине текст кохерентним, наглашавајући на тај начин дидактичност басне. Таквом својом структуром басна је усмерена на поуку о лепом и ваљаности људског понашања, о естетици и моралу (Маљковић, 2007).

Њиховом наставном обрадом могуће је реализовати на пример, следеће васпитне задатке, који су тесно повезани са циљевима Верске наставе: развијање смисла за уочавање, разумевање, проценљивање и стварање лепог у човековом окружењу; неговање смисла за естетске и етичке вредности; неговање истрајности и упорности; формирање критичког става према туђим хвалоспевима; развој солидарности и узајамног помагања; неговање позитивних особина личности – толеранције, племенитости и хуманости; подстицање критичког односа према својим поступцима и понашању; уочавање и поштовање туђих слабости и недостатака, неговање оптимизма и вере у властите снаге и могућности; неговање осећања захвалности за добро дело и добротинство и потребе да се добро добрим врати; неговање хуманих осећања према свима који се боре за правду и др.

У *епском песништву* не цене се само јуначки подвизи већ и лепо опхођење, мудрост, поштење, правичност, солидарност са угроженим, сажалење над slabим и нејаким (Илић, 2006). Поменути аутор на примеру епске, етички изузетно снажне, песме „*Марко Краљевић и бег Костадин*“, која се обрађује у основној школи, показује пример корелације која се може успоставити са садржајима Верске наставе у току разговора о прослављању крсне славе, свецу који је заштитник дома и породице, обреда у кући и цркви и сл.

Током обраде песме инсистира се на њеној теми, а дијалог омогућује читање текста са подељеним улогама. Након читања, ученици ће уочити да се Марко Краљевић и бег Костадин у дијалогу споре због различитог односа према прослављању крснога имена или славе. Јасно је да је са ученицима лакше тумачити појам крсног имена или славе ако они већ имају знања о томе шта захтева вера и честитост људског понашања од онога који слави своје крсно име, а таква знања се могу стећи кроз садржаје Верске наставе.

Књижевна дела која припадају *уметничкој књижевности*, такође могу снажно потпомоћи тумачење садржаја Верске наставе.

Навешћемо пример обраде *лирске песме* Васка Попе „*Каленић*“ која се обрађује у IV разреду гимназије. Ова песма припада модерној лирики и има особену структуру, природу и обележја модерних лирских текстова. Она није лако приступачна, понекад затворена у себе, често недовољно комуникативна, говори енигматично, те због тога тражи напор да се савлада и ужива у њој. Специфичност њених елемената лежи у њиховој поливалентности, а појавности песничке структуре (реч, стих, строфа...) пружају могућност међусобног повезивања. Поред динамичне структуре, димензије лирске песме одређују и њени контексти: литерарни, уметнички и културни, а који се успостављају заслугом њихових елемената (Гајић, 2004).

Корелацију је могуће остварити са садржајем Верске наставе (неговање родољубивих осећања, племенитости, љубави, подстицање интересовања за упознавање прошлости свог завичаја и своје домовине), али и са наставом Историје (Србија у доба Немањића, средњовековни манастири, манастир Каленић), сликарством (фреска Арханђел Гаврило, Пећка патријаршија, 1340), духовном музиком тога времена, и др.

Кроз тумачење лирске песме (анализу језичко-смисаоне структуре и композиције, језичко-ритмичке и основне мисаоно-емотивне тонове, и др.) долази се до садржине – мотива, идеја, порука песме; задивљености пред угодом уметничког дела, односно према историјској и културној традицији српског народа, моралних вредности, хуманистичких порука о одбрани личности, одбрани људског достојанства, човечности, о одбрани живота уопште (Гајић, 2004).

Већ је речено да је многа књижевна дела и немогуће ваљано тумачити без неопходног квантума знања из *Библије*, основне књиге о вери и честитом понашању. Другим речима, у сваком ваљаном књижевном тексту крије се неки подтекст „Књиге над књигама“, мање или више уочљив, библијски подтекст:

„То значи да је њихово стварање подтакнуто Библијом и да се њени смислови наслућују испод новог књижевног текста, да је неки њен текст нашао одраза у новом тексту” (Илић, 2006, стр. 383).

У то нас најбоље уверавају дела Достојевског, Толстоја, Кафке, Црњанског, Андрића, Данила Киша и др. Наиме, њихово тумачење тешко је оствариво без довођења у везу са Библијом и њеним подтекстом који се у тумаченом делу крије, при чему се неизоставно делује на духовни раст ученика, на формирање етички честитог младог човека (Гајић и Зуковић, 2007; Schuitema et al., 2008), на шта је и усмерена Верска настава.

Библија се у целокупној настави предмета Српски језик и књижевност обрађује само у I разреду средње школе. У оквиру кратког прегледа књижевности старог века, изузевши Еп о Гилгамешу, Антигону и Илијаду (трагична кривица, трагични јунаци, трагично

исходиште и катарза), Библија репрезентује стару хебрејску књижевност; корелативни моменат најизразитији је у наставној теми која се бави Богом као Светом Тројицом: Отац, Син и Свети Дух; Бог као биће заједнице (Бог Аврама, Исака, Јакова) - Бог као личност.

У наставном програму и читанци за I разред средње школе (Николић и Милић, 1993) из Старог и Новог завета су заступљени: Легенда о потопу – Беседа на Гори – Страдање и васкрсење Христово (јеванђеље по Матеју). Овим темама се и завршавају библијски мотиви који нису увек обрађени у обиму који би значај тема захтевао. За реализацију наведених наставних јединица корелацијско-интеграцијски методички систем је најпогоднији. Најпре треба сагледати везу између Новог и Старог завета. Потребно је истаћи да је Нови завет повезан са Старим тако, што су пророци у Старом завету (Исаија, Јеремија и др.) нагостили долазак Месије, спаситеља света, који ће бити Исус, као и утврђивање Новог савеза Бога са израелским народом. Исус је по Библији, потомак из Давидове лозе и син Божији (Петровачки, 2002).

Библија нуди четири извештаја о Исусовом животу. Четири особе (по Библији надахнута Јеховиним духом): Матеј, Марко, Лука и Јован (Исусови следбеници, апостоли) написали су независне животописе, пружајући на тај начин четвороструко сведочанство да је Исус био Месија. Они су приказали појединости из његовог живота, службе, страдања, смрти и ускрснућа. Ови извештаји названи су јеванђеља, а реч „јеванђеље“ значи добра вест или блага вест. Сматра се да је „блага вест“ први записао Матеј; осим тога, садржај његовог јеванђеља има најбољу стилизацију садржаја и највишу литерарну вредност. Матеј своје јеванђеље започиње Исусовим родословом, након чега следе извештаји о његовом чудесном зачећу, рођењу у Витлејему, Херодовом гневном убијању свих дечака млађих од две године живота у Витлејему, као и бегу Јосифа и Марије са малим Исусом у Египат. Матејев извештај затим, након временског скока од тридесетак година, приказује Јована Крститеља који крштава покајничке Јевреје у реци Јордан. Из Галилеје долази Исус и Јован га такође крсти и препознаје, а на Исуса се спушта Божији дух (у воду голубице) и глас са небеса каже да је то син Божији. Исус путује по Галилеји проповедајући ново учење, лечећи болесне и немоћне, а мноштво људи почиње да га следи. И сада се долази до најупечатљивије сцене у јеванђељу, до Исусове Беседе на Гори, која је предмет тумачења на часовима књижевности (Петровачки, 2002). Овај одломак о Исусу на Гори кореспондира у Старом завету са петом књигом Мојсијевом (пета глава), у којој су десет Божијих заповести, а које је Јехова посредством Мојсија дао људима. Као мотивација, сагласно захтевима корелацијско-интеграцијског методичког система, може послужити инсерт из америчког филма о Исусу „Краљ краљева“ ре-

жисера Николаса Реја који се односи на ову проповед (десетак минута). Филмска верзија рађена је у потпуности по Матејевом јеванђељу. У исту сврху може послужити и Дирерова илустрација Беседе на Гори.

Исус своју проповед почиње описујући ко је заиста срећан (блажен). То је познато место о девет „срећа“ или блаженстава. Срећни су они људи који су свесни своје духовне потребе, они који тугују, који су благе нарави, они који гладују и жеђају за праведношћу, милосрдни, чисти у срцу, мирољубиви, они који су прогоњени ради праведности, и они које куде и против којих се лажно говори. Истинска срећа је увиђање духовних потреба које доносе осећај задовољства и животне испуњености. Након указивања на Божију заповест „љуби ближњега свога као себе самога“ (3. Мојсијева 19:18), ученицима треба објаснити оно што Исус говори о томе како поступати са људима који наносе увреду: „а ја вам кажем да се не браните од зла, него ако те ко удари по десном образу, обрни му и други“ (Матеј 5:39). На мржњу не треба одговарати мржњом. Непријатеља треба поразити оним што је њему далеко – љубављу, толеранцијом.

У наставку беседе, ученици ће сагледати да Исус говори о замци придавања прекомерне важности материјалним добрима и поседима. Таква добра пропадају, стога треба стварати духовна богатства. Даље, Исус показује каквим путем треба човек да иде у животу. Посебно треба инсистирати да ученици запамте Исусов савет који се назива и златним правилом понашања сваког човека: „Све, дакле, што хоћете да чине вама људи, чините и ви њима“ (Матеј 7:12). Разговор о чувеној беседи овде може бити окончан, а последње поруке треба да гласе: „Не судите да вам се не суди; јер каквијем судом судите, онаквијем ће вам се судити; и каквом мјером мјерите, онаком ће вам се мјерити...“ (Матеј 7:2) „Иштите и даће вам се; тражите и наћи ћете; куцајте и отвориће вам се“ (Матеј 7:7). И прочитаћемо поново: „Све, дакле, што хоћете да чине вама људи, чините и ви њима“ – очекујући ехо ових речи у свести ученика за дуже време (Петровачки, 2002).

ЗАКЉУЧАК

Верска настава представља специфичан и комплексан предмет за који се може рећи да је потенцијално безграничан по обухвату наставних садржаја. Наиме, поред транспоновања дидактички обликованих теолошких знања овај предмет омогућава и стицање спознаја о универзуму чије су законитости, у ужем смислу, предмет проучавања других дисциплина. Поменуто предметна специфичност и комплексност имплицира потребу остваривања Верске наставе у корелацији са различитим предметима, при чему посебно треба истаћи евидентност веома уске повезаности са наставом Књижевности.

С друге стране, истина је да књижевност као једна врста уметности има своје специфичне лепоте, али је сигурно да свој пуни сјај доживљава у својеврсном синкретизму са сликом, музиком, позориштем, филмом, садржајима других уметности и наука. Резултати истраживања које је било усмерено на сагледавање значаја корелације наставе Књижевности са другим врстама уметности и наука (Јанчић, 2007), показала су да овакав приступ омогућава да настава Књижевности буде смештена у центар новог модела васпитно-образовног процеса утемељеног на повезивању сродних наставних садржаја са заједничким циљем - да се градиво сагледава из перспективе различитих наставних подручја, предмета и васпитно-образовних области.

Све напред наведено упућује на констатацију да се корелацијско-интеграцијским приступом одређеној теми, правилним одабиром задатака и начина рада, могу разбити рутинске и устаљене форме у настави. То је другачији, креативнији и отворенији приступ настави на чијој примени треба што чешће инсистирати, јер доводи до изузетних резултата. Морамо понудити другачије начине и приступе обради наставних садржаја, јер знања која се на тај начин усвајају постају кориснија и адекватнија за примену у практичном животу и не представљају само пуко наслагане чињенице. Такође, уз употребу савремених технологија које у данашње време представљају нужност, образовање добија једну другачију димензију. Постаје савременије, иновативније, одише новим духом и снагом коју је неопходно развијати и у њу улагати. Та снага доприноси бољим ефектима и исходима, квалитетнијим знањима и значајнијим резултатима који су неопходни ученицима у друштву знања и образовања (Гајић, Андевски и Лунгулов, 2009).

Међутим, интеграција садржаја не искључује диференцијацију. У том смислу, велики број аутора (Brophy and Alleman, 1991; Вилотијевић и Вилотијевић, 2005; Polić, 2005; Шефер, 2005) заступа став да корелацијско-интеграцијски приступ није једини могућ, нити оптималан за све наставне ситуације, те да је неопходно да постоји и диференцијација наставних садржаја по предметима. Знања у науци су подељена по дисциплинама и имају своју логичку структуру коју ученици треба да схвате изучавајући наставне предмете који су одраз једне дисциплине. Циљ дисциплинарног приступа није само стицање знања из једне области, већ је суштина у развијању логичког и апстрактног мишљења улажењем у логику предмета и садржаја сврстаних у једну дисциплину, као и усвајање специфичног језика дате дисциплине (Шефер, 2005). Сматра се да настава треба да задржи предметну диференцираност, али уз повећано повезивање међу предметима оних садржаја који се природно могу сјединити. Интеграцијом садржаја могу се превазићи слабости предметног система, али то не значи да је потребно укидати деференцијацију садржаја по

наставним предметима. Диференцијација и интеграција су две стране једног дијалектичког процеса, процеса стицања знања. Логично је да се интеграција креће од унутарпредметне ка међупредметној.

Поред различитих могућности за остваривањем интердисциплинарног приступа, постоје и поједина ограничења или тешкоће у његовој примени. Тешкоће су најчешће везане за проблем са наставничким кадром и за недостатак времена (Brandt, 1991). У образовном систему у Србији наставници се образују да предају један наставни предмет (евентуално два у систему двопредметних студија) и веома често немају нека шира знања из сродних предмета. То подразумева укључивање већег броја наставника у интердисциплинарни наставу. Такође, наставници нису обучени да предају на овај начин и тешко успевају да се уклопе у овакав режим рада. Уколико и желе да сарађују са колегама и да примене корелацијско-интеграцијски методички систем, велики проблем им ствара организација наставе у школи. Међутим, све се то може успешно превазићи уколико су наставници компетентни и спремни да посвете време заједничком планирању у правцу повезивања и интеграције наставних садржаја.

ЛИТЕРАТУРА

- Ascbacher, P. (1991). Humanitas: a thematic curriculum. *Education Leadership*, 49(2), 16-19.
- Библија, *Стари и Нови завет са објашњењима* (1990). (прев. Љ. Бакотић). Нови Сад: Добра вест.
- Биговић, Р. (2000). *Црква и друштво*. Београд: Хиландарски фонд при Богословском факултету СПЦ.
- Brandt, R. (1991). On interdisciplinary curriculum: a conversation with Heidi Hayes Jacobs. *Educational Leadership*, 49(2), 24-26.
- Brophy, J. & Alleman, J. (1991). A caveat: curriculum integration isn't always a good idea. *Education Leadership*, 49(2), 66-67.
- Вилотијевић, М. и Вилотијевић, Н. (2008). *Интегративна настава*. http://www.edusoft.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/INTEGRATIVNA_NASTAVA_za_CD_.pdf (15.08.2009.).
- Гајић, О. (2004). *Проблемска настава књижевности у теорији и пракси*. Резултати експерименталних истраживања. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за педагогију.
- Гајић, О. и Зуковић, С. (2007). Садржаји веронауке и књижевности у корелацијско-интеграцијском методичком систему. *Зборник Одсека за педагогију*. Нови Сад, Филозофски факултет, 20/21, 162-179.
- Гајић, О., Андевски, М. и Лунгулов, Б. (2009). Примена савремених технологија у корелацијско-интеграцијском методичком систему. У *Технологија, информатика и образовање за друштво учења и знања* (стр. 82-93.). Нови Сад: ЦНТИ.
- Diklić, Z. (1978). *Književni lik u nastavi*. Metodičke osnove za interpretaciju književnog lika. Zagreb: Školska Knjiga.
- Drake, S. (1991). How our team dissolved the boundaries. *Education Leadership*, 49(2), 20-22.

- Зуковић, С. (2006). Верска настава као део реформисаног васпитно-образовног система. У: Е. Каменов (Прир.) *Развој система васпитања и образовања у условима транзиције*, (стр. 212-225). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Илић, П. (2006). *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси* (методика наставе). Четврто допуњено издање. Нови Сад: Змај.
- Илић, П. (1998). *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси* (методика наставе). Друго допуњено издање. Нови Сад: Змај.
- Ивановић, С. (1998). Савремено образовање и религија. *Теме*, 1-2, 129-139.
- Јанчић, И. (2007). *Мogućности развоја стваралачких способности ученика у корелацијско-интеграцијском методичком систему* (Специјалистички рад). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Кончаревић, К. (2005). Припремање наставника за наставу православног катихизиса и планирање наставног процеса. У Р. Поповић и С. Дабић (Прир.) *Православни катихизис у основним и средњим школама* (стр. 51-64). Београд: Митрополија београдско-карловачка.
- Кубурић, З., Дачић, С. (2004). *Методика верске наставе*. Нови Сад: ЦЕИР. Београд: Чигоја штампа.
- Кубурић, З., Зуковић, С. (2010). *Верска настава у школи*. Нови Сад: ЦЕИР, Савез педагошких друштава Војводине.
- Lake, K. (1994). Integrated curriculum. *School improvement research series*. Portland: Northwest Regional Educational Laboratory. Retrieved from <http://www.nwrel.org/archive/sirs/8/c016.html> (16.08.2009.)
- Маљковић, М. (2007). *Басна лектура мудрости. Креативни поступци у методичкој интерпретацији басне*. Нови Сад: Змај.
- Мидић, И. (2003). *Православни катихизис*, Приручник за наставнике основних и средњих школа. Београд: Завод за издавање уџбеника и наставна средства.
- Николић, Љ., Милић, Б. (1993). *Читанка са књижевнотеоријским појмовима* за први разред средње школе. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Педагошка енциклопедија*. (1989). (редак. Н. Поткоњак и П. Шимлеша). 1. књ. Београд ет. ал, ЗЗУИНС (етц.)
- Петровачки, Љ. (2002). Беседа на Гори, Методички приступ одломку из Матејевог јеванђеља. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*. XXX: 5-12.
- Polić, M. (2005). Integralna nastava kao odgovor na suvremene obrazovne potrebe. *Metodički ogledi*, 12(2), 61-72.
- Rosandić, D. (1988). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Сандо, Д. (2005). Вероучитељ у савременој настави. У Р. Поповић и Ц. Дабић (Прир.) *Православни катихизис у основним и средњим школама*, (стр. 69-78). Београд: Митрополија београдско-карловачка.
- Schuitema, J., Dam, T. G. & Veugelers, W. (2008). Teaching strategies for moral education: a review. *Journal of Curriculum Studies*, 40(1), 69-89.
- Службени гласник РС – Просветни гласник* (2001). бр. 7.
- Finch, C.R., Frantz, N.R., Mooney, M., & Norbert, N.O. (1997). *Designing the thematic curriculum: an all approach*. Berkeley, CA: National Center for Research in Vocational Education.
- Шефер, Ј. (2005). *Креативне активности у тематској настави*. Београд: Институт за педагошка истраживања.

Sladana Zuković, Olivera Gajić, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy,
Department of Pedagogy, Novi Sad

THE INTER-SUBJECT CORRELATION BETWEEN RELIGIOUS EDUCATION AND LITERATURE

Summary

Religious Education is a specific and complex subject, potentially limitless in teaching contents. Apart from transposing didactically shaped theological knowledge, Religion classes also enable gaining knowledge and understanding of the universe, whose laws are more narrowly studied in some other disciplines. In addition, this approach implies active cultural work and entering the area of creativity and spiritual growth, which creates space for a better understanding of science, art and moral. In that context, the authors of this paper discuss the possibility of correlating the contents of Religion classes with the Literary art classes in schools in order to spiritualize the personalities of children and the youth, particularly given the fact that literature is deeply rooted in religious books, such as the Bible as “the Book above all books”, and often finds its source in the biblical context and subtext. Therefore, the authors point out to the inter-subject correlation between Religion classes and Literature classes, providing several examples on the correlation and integration of contents within these two subjects in both elementary and secondary school.

The correlation between Religious Education and Literature classes may be exercised by analyzing literary works falling into the category of both art and folk literature. The genres of folk literature, such as: fairy tales, fables and epic poetry, offer great correlation opportunities. By teaching these forms of literature, it is possible to achieve the following educational tasks which are closely related to the goals of Religious Education: to develop perception, understanding, creativity and evaluation of artistic works in human environment; to foster the development of esthetic and ethical values as well as moral principles; to cherish perseverance and persistence; to develop a critical attitude towards others' praise; to promote solidarity and mutual assistance; to cultivate other positive human qualities: tolerance, generosity and humanity; to encourage self-criticism in terms of one's own behaviour and actions; to recognize and respect others' constraints, weaknesses and imperfections; to spread optimism and belief in one's own strengths and capacities; to cherish the sense of gratitude for another's good deeds and kindness, and to raise awareness that one good turn deserves another; to foster humane feelings towards those striving for justice, etc. Further on, the authors illustrate the correlation between the contents of these two subjects by looking at an example of a powerful ethically-charged epic poem 'Marko Kraljević and Bey Kostadin' which is taught in primary school. The correlation between the artistic and religious contents may be established when talking about the celebrations on a Patron Saint's Day, personified in a patron saint who is the guardian of the home and the family, religious rituals at home and at church, etc.

The artistic literary works can also strongly contribute to the interpretation of Religious Education contents. In the paper, the authors provide an example of Vasko Popa's lyric poem 'Kalenić', which is taught in the 4th grade of secondary (high) school. The poem belongs to modern lyric poetry and has a particular structure, nature and features of modern lyrical texts. A correlation between the literary contents and Religion classes may be accomplished by fostering patriotic feelings, kindness, and love, as well as by encouraging interest in learning more about the tradition and history of one's birthplace and homeland. A similar correlation may be established within History, Arts and Music classes by exploring the historical developments, the painting and spiritual music of specific times.

As already noted, many literary works are impossible to understand without the essential knowledge of the Bible, as the primary source of religious belief and virtuous behaviour. In other words, every single piece of good literature reveals a more or less conspicuous biblical reference or subtext from 'the Book of all books'. However, within the entire scope of the subject Serbian Language and Literature, the Bible is taught only in the first grade of high school. The First-grade Curriculum and the Reader used in Serbian Language and Literature classes comprise the following contents from the Old and the new Testaments: The Legend of the Flood; The Sermon on the Mountain; The Passion and Resurrection of Christ (the Gospel of Matthew). These biblical stories are a finite illustration of biblical motifs which deserve much more latitude given the significance of the topics under discussion. The most appropriate teaching method for these teaching units should include the correlation and integration approach.

Considering all the above, we may note that the traditional teaching methods and routines may be significantly augmented by introducing the correlation-integration approach to a specific topic, selecting the appropriate task and applying relevant teaching techniques. It implies a substantially different, more creative and more open-minded integrated approach to teaching, which should be employed much more as it brings extraordinary results.